

अभ्यास 1 पुट संख्या 63

- 1.प्रातिपदिकार्थस्य का विभक्तिः ? *** प्रथमा
- 2.हे राम इत्यत्र केन प्रथमा विभक्तिः ? *** संबोधनेन
- 3.कारकाणि कति ? तानि कानि ? *** षट् । कर्ता , कर्म , करणं , सम्प्रदानं , अपादान,अधिकरण
- 4.कारकं नाम किम् ? *** क्रियाकारकम्
- 5.भक्तः हरिं भजति इत्यत्र किं कारकम् ? *** कर्म
- 6.स्पृह धातोः प्रयोगे का विभक्तिः ? *** चतुर्थी
- 7.भयार्थकधातूनां प्रयोगे का विभक्तिः ? *** पञ्चमी
- 8.षष्ठ्याः कः अर्थः ? *** स्वस्वामिभावादि सम्बन्धः
- 9.षष्ठी कदा कारकत्वं भजते ? *** क्रद्योगे
- 10.आधारः कति ? ते के ? *** त्रिधा । औपश्लेषिकः,वैषेयिकः,अभिव्यावकः
- 11.हितशब्दप्रयोगे का विभक्तिः ? *** चतुर्थी
- 12.आरात् इत्यस्य कः अर्थः ? *** दूरम्,समीपः
- 13.कारकविभक्तयः काः ? *** 2,3,4,5,7
- 14.उपपदविभक्तयः काः ? *** 2,3,4,5,7
- 15.व्यापारः नाम किम् ? *** क्रिया

संयोजयत

- 1.नमः स्वस्तिस्वाहास्वधालंवषड्योगाच्च अधिकारः 2

2.अनुपसर्जनात्

सम्प्रदानकारकम् 3

3.रच्यर्थानां प्रियमाणः

कर्मकारकम् 4

4.तथायुक्तं चानीप्सितम्

सहयुक्ते प्रधाने 5

5.पुत्रेण सह आगतः

चतुर्थी 1

अभ्यासः 2 पुटसंख्या 87

1.समासशास्त्रे प्रथमानिर्दिष्टं कां संज्ञां प्राप्नोति ? *** उपसर्जन संज्ञां

2.समास पदस्य अर्थं लिखत ***

3.विभक्त्यर्थे इत्यनेन किं कारकं विवक्षितम् ? *** अव्ययीभाव समास

4.लौकिकविग्रह इत्यस्य अर्थः कः ? *** लोके प्रयोक्तुं अर्हः

5.अतिनिद्रम् इत्यत्र अति इत्यव्ययस्य अर्थः कः ? *** असांप्रतम्

6.अव्ययोत्तरपदाव्ययीभासय उदाहरणमेकं प्रदर्शयत ? ***

7.कस्मिन् समासे अस्वपदविग्रहः भवति ? *** नित्य

1.स्पृष्टानां गङ्गानां समाहारः _____ *** सप्तगङ्गम्

2.इष्टं हि विदुषां लोके _____ *** समासव्यासधारणं

3.अव्ययीभावे समस्तपदम् _____ भवति *** अव्ययं

4.अव्ययं विभक्तिसमीप _____ वचनेषु *** पु.सं.74

5._____सूत्रेण विहितः समासः केवलसमासः *** सहसुपा

- 1.वृक्षस्य समीपम् , उपवृक्षम् , मद्राणां समृद्धिः _____ *** सुमद्रं
- 2.बहुव्रीहिः अन्यपदार्थप्रधानः , अव्ययीभावः _____ *** पूर्वपदार्थप्राधान्यम्
- 3.झयः विधिसूत्रम् , समासान्ताः _____ *** अधिकरणसूत्रम्
- 4.वाक्ये व्यपेक्षासामर्थ्यम् , समासे _____ *** एकार्थीभावसामर्थ्यम्
- 5.तेन विना मर्यादा , तेन सह _____ *** अथिविधिः

विजातीयपदं

- 1.द्वियमुनम् , *कृष्णवेणी , यथाक्रमेण , यथाशक्ति
- 2.अनश्च , झयः , *विभाषा , वंशो वंश्येन
- 3.*अध्यात्मम् , उपसमिधम् , उपचर्म , उपशरदम्
- 4.प्रतिदिनम् , *आ मुक्तेः , सचक्रम् , प्रतिविपाशम्

संयोजयत

- 1.समृद्धिः इयत्तापरिच्छेदः 3
- 2.अत्यपः अक्ष्णोः अभिमुखम् 5
- 3.अवधारणम् अशेषता 4
- 4.साकल्यम् धनधान्यादेराधिक्यम् 1
- 5.प्रत्यक्षम् अभावः 2

अभ्यासः 3 पुट संख्या -109

- 1.द्विगोः तत्पुरुषसंज्ञायाः किं प्रयोजनम् ? *** समासान्तप्रत्ययः

- 2.नित्यसमासे विग्रहः कीदृशः भवति ? *** अस्वपद
- 3.नञ् केन सह समस्यते ? *** सुपा
- 4.सखिशब्दः समासान्ते किं प्रत्ययं लभते ? *** टच्
- 5.बाणरचितम् इत्यस्य विग्रहवाक्यं प्रदर्शयत ? *** बाणेन रचितम्
- 6.निर्धारणषष्ठ्यन्तस्य समासनिषेधकं सूत्रं लिखत ? *** न निर्धारणे

- 1.द्विगुरपि _____ संज्ञः भवति *** तत्पुरुष
- 2.तृतीया _____ गुणवचनेन *** तत्कृतार्थेन
- 3.शालान्तः तत्पुरुषः _____ लिङ्गोपि भवति *** नपुंसक
- 4.समानाधिकरणपदः तत्पुरुषः _____ इति कथ्यते *** कर्मधारय

- 1.लोके प्रयोक्तुमर्हः लौकिकः , लोके प्रयोक्तुमनर्हः _____ *** अलौकिकः
- 2.न धर्मः अधर्मः , न अनुकूलम् _____ *** अनानुकूलम्
- 3.वज्रकठोरम् कर्मधारयः , कष्टश्रितः _____ *** द्वितीया तत्पुरुष
- 4.न लोपो नञः , प्रादयो गताद्यर्थे प्रथमया _____ *** समासः

विजातीयपदं

- 1.त्रिभुवनम् , पञ्चवची , *सप्तर्षयः , चतुर्युगम्
2. कूपपतितः , पितृसदृशः , वृकभयम् , *घनश्यामः
- 3.पुरुषव्याघ्रः , *नीलोत्पलम् , करकमलम् , गीतामृतम्
- 4.कर्मकुशलः , अक्षशौण्डः , वेदपण्डितः , *संशयापन्नः

संयोजयत

1. भोजनार्थः गतिसमासः 3
2. नगरकारः विशेषणसमासः 4
3. ऊरीकृत्य द्विगुसमासः 5
4. रक्तोत्पलम् उपपदसमासः 2
5. पञ्चपात्रम् चतुर्थीसमासः 1

अभ्यासः 4 पुट संख्या -121

1. ब्रूहि संज्ञाविधायकं सूत्रं लिखत. *** अनेकमन्यपदार्थे
2. बहुपदबहुव्रीहेः उदाहरणमेकं प्रदर्शयत । ***
3. अपुत्रः इत्यत्र केन समासः भवति ? *** नञोस्त्यर्थानां वाच्यो वा चोत्तरपदलोपः (112 पु.सं)
4. आसन्नविंशा इत्यत्र तिशब्दशय लोपः केन सूत्रेण भवति ? *** ति विंशतेर्दिति
5. महायशस्कः इत्यस्य अर्थः कः ? *** महत् यशः यस्य सः
6. द्वौ वा त्रयो वा , अस्य समस्तपदं लिखत ? *** द्वित्राः
7. गडुकण्ठ इत्यस्य विग्रहवाक्यं प्रदर्शयत ? *** गुडः कण्ठे यस्य सः
8. कप् प्रत्यये ककारस्य इत्संज्ञा कुतो न ? ***

1. संख्ययाव्यय _____ ***

- 2.वीराः पुरुषः यस्मिन् सः _____ *** वीरपुरुषः
- 3.लोके प्रयोक्तुमर्हः _____ विग्रहः *** अलौकिक
- 4.प्रियसर्पिष्कः इत्यत्र _____ सूत्रेण कप् *** शेषाद्विभाषा
- 5.पतिव्रता इत्यस्य विग्रहः _____ *** पतिः व्रत इव यस्या सा

- 1.पूर्वपदार्थप्रधानः अव्ययीभावः , अन्यपदार्थप्रधानः _____ *** बहुव्रीहिः
- 2.तेन सहेति तुल्ययोगे सूत्रम् , वा प्रियस्य _____ *** वार्तिक
- 3.कण्ठेकालः व्यधिकरणबहुव्रीहिः , उपहृत्पशुः _____ *** समानाधिकरण
बहुव्रीहिः
- 4.सुन्दरी भार्यो यस्य सः सुन्दरभार्यः , गङ्गा भार्या यस्य सः _____ ***
गङ्गाभार्यः
- 5.निर्जितकामः शिवः , चक्रपाणिः _____ *** विष्णुः

विजातीयपदं

- 1.प्राप्तोदकः ऊठरथः *चित्रजरद्गुः पीताम्बरः
- 2.उपदशाः *उपबहवः अदूरचत्वारिंशाः अधिकदशाः
- 3.गडुकण्ठः *द्विपात् विषकण्ठः चन्द्रमौलिः
- 4.समासान्ताः अनेकमन्यपदार्थे *धनुषश्च ववोपसर्जनस्य

संयोजयत

- 1.गाण्डीवं धनुः यस्य सः दण्डादण्डि 5
- 2.गृहीतः वृक्षः येन सः अर्जुनः 1

3. कौसल्या जाया यस्य सः सुमित्रा 4
4. गृहीतं धनं यया सा देवदत्तः 2
5. दण्डैश्च दण्डैश्च प्रहृत्य इदं युद्धं प्रवृत्तम् दशरथः 3

अभ्यासः 5 पुटसंख्या 139

1. समाहारद्वन्द्वस्य समासविधायकसूत्रं लिखत ? *** चार्थे द्वन्द्वः
2. जम्पती इत्यस्य विग्रहवाक्यं प्रदर्शयत ? *** जाया च पतिश्च
3. मातरपितरौ इत्यत्र कः आदेशः निपात्यते ? *** आनङ्
4. एकशेषः कस्य अपवादः ? *** द्वन्द्वस्य
5. आत्मनेभाषा इत्यस्य समानार्थकपदं लिखत ? *** आत्मनेपदम्
6. यधिष्ठिरः इत्यत्र केन अलुक् भवति ? *** हलदन्तात्सप्तम्याः संज्ञायाम्
7. ठत्रोपानहम् अत्र समासान्तप्रत्ययः कः ? *** टच्
8. उत्तरपदशब्दः कस्मिन्नर्थे रूढः ? *** समासे परस्मिन् पदे रूढः
9. मयूरशब्दस्य विग्रहं लिखत ? *** मयुरिव राति इति मयूरः
10. रेवतिपुत्रः इत्यत्र केन सूत्रेण ह्रस्वः भवति ? *** इपायोः
संज्ञाछन्दसोर्बहुलम्

1. समाने उदरे शयितः _____ *** सोदर्यः
2. सरूपाणा _____ *** एकशेषे एकविभक्तौ

3.उरसिलोमा इति _____ समासस्य उदाहरणम् *** अलुक्

4.जीवनस्य मूतः _____ *** जीमूतः

5.प्रतीकारः इत्यत्र उपसर्गस्य _____ सूत्रेण दीर्घः ***
उपसर्गस्य धञ्यमनुष्ये बहुलम्

1.उभयपदार्थप्रधानः द्वन्द्वः , पूर्वपदार्थप्रधानः _____ ***

अव्ययीभावसमासः

2.समाहारद्वन्द्वे साहित्यं प्रधानम् , इतरेतरयोगे _____ ***

अवयवभेदेन द्वन्द्वः

3.धर्मश्च अर्थश्च धर्मार्थौ , स च देवदत्तश्च _____ *** तौ

4.भिक्षामट गां चानय अन्वाचयः , ईश्वरं गुरुञ्च भजस्व _____ ***
समुच्चय

विजातीयपदं ***

1.धर्मार्थौ , फलपुष्पाणि , *पाणिपादम् , रामसीते

2.द्वन्द्वः , अव्ययीभावः , *एकदेशः , द्विगुः

3. रामकृष्णौ , *पितरौ , घटपटौ , शिवकेशवौ

4.अल्पाच्तरम् , पिता मात्रा , पुमान् स्त्रीया , *त्यदादीनि सर्वैर्नित्यम्

संयोजयत ***

1.रथिकाश्वारोहम् एकदेशः 4

2.शिवकेशवौ अलुक्समासः 3

3.मनसिजः तत्पुरुषः 5

4.युवाम् समाहारद्वन्द्वः 1

5.राजदन्तः इतरेतरद्वन्द्वः 2

अभ्यासः 6 पुटसंख्या -211

1.लकाराः कति ? *** दश

2.छन्तोमात्रगोचरो लकारः कः ? *** लेट्

3.सर्वधातुकसंज्ञाविधायकं सूत्रं किम् ? *** तिङ्शित् सार्वधातुकम्

4.भविता इत्यत्र विकरणप्रत्ययः कः ? *** तास्

5.युष्मत्सामानाधिकरण्ये कः पुरुषो भवति ? *** मध्यमपुरुषः

6.तिङ् प्रत्ययाः कति सन्ति ? *** अष्टादश

7.भूतानद्यतनप्रोक्षार्थं को लकारो विहितः ? *** लिट्

8.केन सूत्रेण अभ्याससंज्ञा विधीयते ? *** पूर्वाभ्यास विधिः

9.विध्याशीर्लिङ्लकारयोः कं लकार सार्वधातुकलकार इति वदन्ति ? *** विधि
लिङ्

10.त्रयः कालाः के ? *** भूत,वर्त,भविष्यत्

1.आम्प्रत्ययवत् _____ अनुप्रयोगस्य *** कञ्

2.लिङ्निमित्ते _____ क्रियातिपत्तौ *** लृट्

- 3.गातिस्था _____ परस्मैपदेषु *** धुपाभूभ्यः सिचः
- 4.विधिनिमंत्रणमन्त्रण _____ लिङ् ***
विधिनिमन्त्रणामन्त्रणाधीष्टसम्प्रश्नप्रार्थनेषु
- 5.युष्मद्युपपदे _____ मध्यमः *** समानाधिकरणे स्थानिन्यपि
- 6.तान्येकवचन _____ एकशः *** द्विवचनबहुवचनान्येकशः
- 7.परस्मैपदानां _____ णत्वमाः *** णलतुसुस्थलथुसणत्वमाः

- 1.पठति तिप् प्रत्ययान्तः , भवानि _____ *** मिप् प्रत्ययान्तः
- 2.एधते लट् लकारः , अभवत् _____ *** लङ् लकारः
- 3.भवति प्रथमपुरुषः , अभूत् _____ *** मध्यमपुरुषः
- 4.हलादिः शेषः विधिसूत्रम् , लिट् ट _____ *** संज्ञासूत्रम्
- 5.तिप् णलादेशः , मिप् _____ *** णलादेशः
- 6.एधावहे द्विवचनम् , एतिताहे _____ *** एकवचनम्

विजातिपदं

- 1.बभूव ,अभवत् , अभूवन् , *भविता
- 2.भव ,अभूः , *भविष्यति , भवति
- 3.*वहि,थस् ,थ, मस्
- 4.झोन्तः, *अजादेर्विदीयस्य, कर्तरिशप् , भवतेरः
- 5.ह्रस्वः ,अतो हेः , एरुः , *आर्धधातुकं शेषः

संयोजयत

1.एधिष्ट

भवावः 5

2.एधेरन्

सिप् 4

3.लोट्

लुङ् 1

4.परस्मैपदम्

प्रथमपुरुषबहुवचनम् 2

5.लट्

भवाव 3